

(a) wooden pipe decorated with brass wire and tin strips – tongs are for picking up a live coal to light the pipe.

(b) pipes decorated with beadwork – note the detachable mouthpieces.

Snuffspoons, made of ivory, bone, horn or metal, are used by the Nguni and South Sotho to convey snuff to the nose, while other groups simply shake snuff into the hand. Snuffspoons are usually pointed at one end and carried stuck into the hair or headdress, serving a secondary purpose as headscratchers.

BIBLIOGRAPHY

- BOSKO, D. 1981. Why Basotho Wear Blankets. *African Studies* 40: 23-32.
- MURRAY, C. 1975. Sex, Smoking and the Shades: A Sotho Symbolic Idiom. In: Whisson, M.G. and West, M. (Eds) *Religion and Social Change in Southern Africa*. Cape Town: David Philip.
- SHAW, M. 1938. Native Pipes and Smoking in South Africa. *Ann. S. Afr. Mus.* 24: 24: 277-302.
- SHAW, M. 1974. Material Culture. In: Hammond-Tooke, W.D. (Ed.) *The Bantu Speaking Peoples of Southern Africa*. London: Routledge and Kegan Paul.
- TYRRELL, B. & JURGENS, P. 1983. *African Heritage*. Johannesburg: Macmillan.

SOMMER NET SWAELTJIES?

R.A. Earlé

Een swaeltjie maak miskien nie 'n somer nie, maar dan is 'n swaeltjie ook mos nie sommer net 'n swaeltjie nie. In Suider-Afrika, die gebied suid van die Kunene- en Zambesirivier, kom 20 swaelsoorte voor. Van hierdie 20 spesies broei slegs twee nie in Suider-Afrika nie.

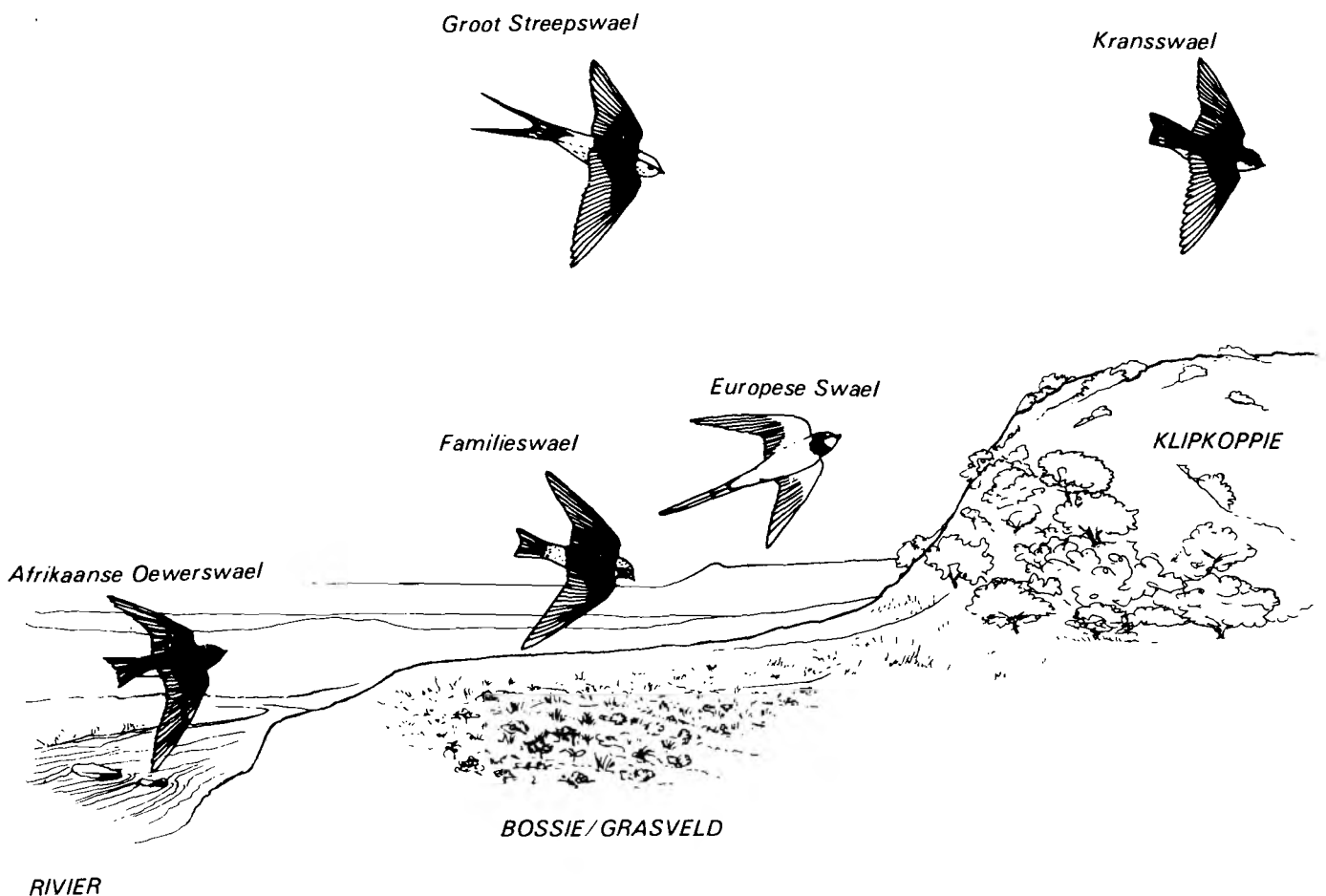
Alhoewel die meerderheid van die swael spesies slegs in die somer in die Vrystaat gesien kan word, is die Afrikaanse Oewerswael volop regdeur die jaar en kan die Kransswaer ook in die winter in die Vrystaat gesien word. Swaeltjies kan dus 'n winter ook maak!

Die Europese swaer, die Huiswaer en die Europese Oewerswaer is die enigste swaels wat "oorsee" gaan deur na Europa en Asië te migreer

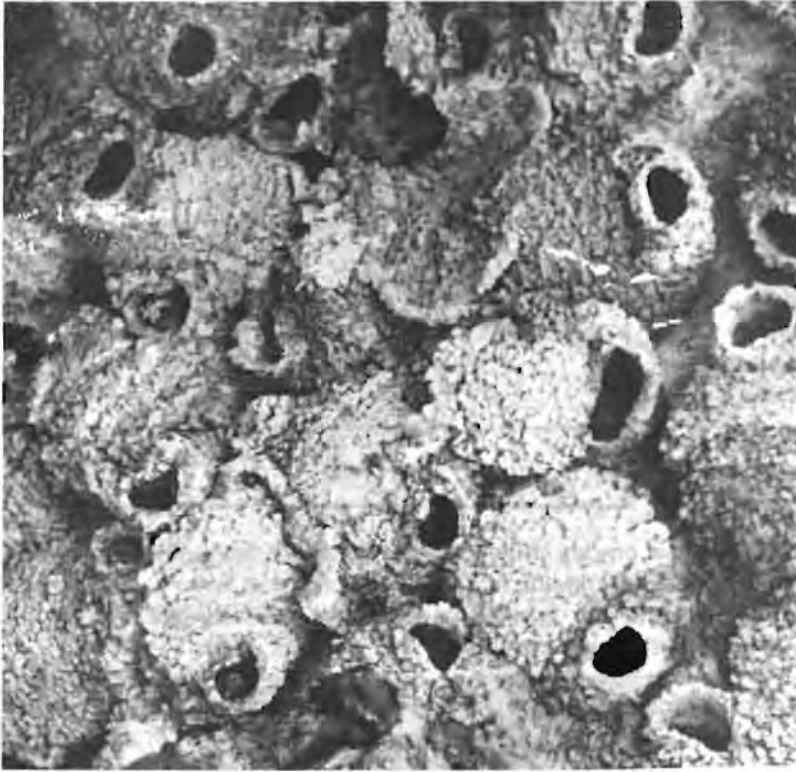
in die winter. Al die ander spesies migreer, of glad nie, of hulle is intra-Afrika-migrante. Twee van die mees algemene swaels in die Vrystaat, die Groot Streepswaer en die Familieswaer, migreer tydens die winter na sentraal Afrika en terugvindings van beringde Familieswaels het getoon dat dié spesie in 'n baie klein gebied in die laer lope van die Kongorivier in Zaïre hulle winter deurbring. Die algemene opvatting dat "... wanneer die swaels eers terug is, is die somer hier ..." is natuurlik ook ver van die waarheid af. Die eerste Familieswaels van die "somer" kom selde later as die eerste paar dae van Augustus elke jaar in die Vrystaat aan en hulle kan die somer lank uitrek tot diep in April voordat hulle weer hulle vertrek neem.

Die swaelfamilie is 'n groep voëls wat anatomies baie eenders is en selfs hulle veredos bestaan slegs uit 'n paar basiese kleure. Die oewerswaels en Kransswael is oorwegend 'n dowwe bruin met 'n wit pens en/of keel, terwyl al die ander spesies 'n glansende donkerblou of swart is met wisselende hoeveelhede roesrooi en wit. Die vraag ontstaan dus hoe dit moontlik is dat soveel swaelsoorte saam in dieselfde gebied kan voortbestaan sonder dat een spesie die ander oorheers. Volgens ekologiese wette kan geen twee spesies wat dieselfde behoeftes het, saam bly voortbestaan nie. Wanneer daar effens dieper gedelf word in die biologie van die verskillende

spesies is dit baie duidelik dat daar groot verskille tussen spesies is. Daar is byvoorbeeld 'n baie duidelike stratifikasie ten opsigte van die hoogte bo die grond waar die verskillende spesies na kos soek. In die Vrystaatse grasveldgebiede byvoorbeeld, sal die Familieswael baie ná aan die grond wei, die Europese swael effens hoër en die Groot Streepswael nog hoër soos in die voorstelling aangedui. Dus kompeteer swaels nie vir kos nie, omdat elke soort verskillende tipes prooi op verskillende hoogtes vang. Al vang hulle ook dieselfde prooi, soek elkeen op 'n ander plek daarna.

Voedingstratifikasie van verskeie swaelspesies wat saam in dieselfde area kan voorkom.

'n Kolonie van modderneste gebou deur die Familieswael onder 'n beton motorbrug.

Ook die nesmaakgewoontes van die verskillende spesies verskil baie. Vier tipes neste word deur die swaels van Suider-Afrika gebou:

Die oewerswaels, saagvlerkswaels en die Grys kruisswael broei in natuurlike gate in die grond of grawe gate in sandbanke. Al hierdie spesies lê spierwit eiers, soos die meeste ander voëls wat in donker gate broei.

Die tweede groep swaels bou oop, koppievormige modderneste soos byvoorbeeld die Witkeelswael. Hierdie groep swaels lê eiers wat swaar gespikkeld is, soos die geval met ander voëls wat hulle eiers moet kamoefleer.

Die derde groep sluit die Familieswael in wat 'n moddernes bou wat toe is, maar met slegs 'n kort of geen ingangstonnel. Hierdie swaels lê eiers wat slegs lig gespikkeld is.

Die laaste groep sluit die Rooibors- en Groot Streepswaels in en hulle bou dikwandige modderneste met ingangstonnels wat tot 'n meter lank kan wees. Wit eiers word deur hierdie spesies gelê omdat hulle in 'n stikdonker nes broei.

Nog 'n aspek wat die biologie van swaelspesies as 'n groep so interessant maak, is dat sekere spesies baie groot kolonies vorm en letterlik duisende neste in 'n enkele kolonie kan bou, soos byvoorbeeld die familieswaelgroep en lede van

die oewerswaelgroep. Ander spesies weer word selde in groepe van meer as twee gewaar en sal die area om die nes baie aktief teen ander swaels verdedig.

'n Laaste interessantheid is dat daar 'n baie gevorderde sangidentifikasiesistelsel in die koloniaal-broeiende swaelspesies bestaan. Om te verhoed dat ouers die verkeerde kuikens in 'n kolonie voer, sodra die kuikens die nes verlaat het, moet die ouers hulle eie kuikens kan herken. Elke Familieswaelkuiken het byvoorbeeld 'n baie kenmerkende en herkenbare roep wat die ouers in staat stel om die kuiken op te spoor waar hy homself ook al bevind. In vele eksperimente waar kuikens na vreemde neste verskuif is, het die ouers, sonder uitsondering, hulle eie kuikens weer opgespoor. Hierdie kuikensang-identifikasiesistelsel bestaan blykbaar nie by enkelbroeiende swaelspesies nie.

Volgende keer wanneer die uitdrukking, dat 'n enkele swaelswael nie 'n somer maak nie, gehoor word, moet u dalk die spreker vra na watter swaelspesie hy verwys!

